

odnosno promišljanju mogućnosti kršćanstva u suvremenom multikulturalnom i plurireligijskom ozračju. Smatramo da je ovo djelo vrijedan doprinosu promicanju dijaloga, suradnje i suživota među kulturama, te u ukazivanju na međukulturalnu mogućnost kršćanstva, u *nečuvnosti* i jedinstvenosti evanđeoskoga događaja.

Davor Vuković

.....
Alain Finkielkraut

L'identité malheureuse

– Stock, Paris, 2013., 229 str.

Postoje knjige koje se pojave baš u pravi trenutak. Jedna takva knjiga, koja je izišla iz tiska prije nekoliko mjeseci, jest knjiga u Hrvatskoj vrlo poznatoga francuskog filozofa Alaina Finkielkrauta pod znakovitom naslovom »*L'identité malheureuse*« – »Nesretni identitet«. Finkielkraut razmatra o francuskoj kulturi, o pitanju identiteta, ali time kao da savršeno opisuje i stanje današnje hrvatske kulture. Ta nevjerojatna sličnost proizlazi ne samo iz činjenice krize kulture na Zapadu, nego i zbog toga što vjerojatno sve »katoličke« zemlje imaju sličnu problematiku s kulturom, a to je rastakanje kulture. Vjerojatno je razlog tomu pripadnost »rimskom duhu«, duhu univerzalnosti, koji na poseban način dolazi u kulturama koje su prožete katoličkim duhom, a koji se onda može na perverznan i pogrešan način izokrenuti u nešto sasvim suprotno, kao što je to danas slučaj: perverzni

kozmpolitizram i univerzalizam. No, vratimo se u Finkielkrautu i pogledajmo kakvu nam sliku današnjeg francuskoga, hrvatskoga, europskoga društva pruža. Istaknut ćemo samo neke zanimljive misli.

1. Temeljna teza cijele knjige glasi da je Europa (mi ćemo koristiti pojam Europa, premda Finkielkraut uglavnom promišlja francusku kulturu) traumatizirana prošlošću, strahom od ideologija, vizija, ideja kao takvih, od zajedničkih vrjednota. Stoga u prvom poglavlju knjige francuski mislilac ističe da se u današnjoj europskoj kulturi zajedno živi, ali se više ne živi *zajednički*. (str. 38.) Svatko živi prema svojim uvjerenjima, navikama, puštajući drugoga na miru. Bratstvo više ne postoji, ostala je samo borba za preživljavanje, »struggle for life«. U tom smislu danas više ne postoji ni laičko društvo, ono je samo sebe laiciziralo. Naime, laičko društvo počivalo je na ideji štovanja velikih djela i osoba duha, kojima se ono uvijek iznova nadahnjivalo. To pak više prestaje biti mjerodavno te se pod tim vidom može govoriti o laicizaciji laičnosti. (str. 45.) Posebno to dolazi do izražaja u ophođenju prema prošlosti. Živimo u nekoj vrsti tiranije sadašnjosti. Ona svime diktira, cijelom kulturom. Čovjek se više ne može distancirati od sadašnjosti i od njezine prisile. (str. 49.)

2. Ta prisila sadašnjosti, kojoj će se kasnije Finkielkraut vratiti, potiskuje ideju galantnosti, uglađenosti. Ulomak o galantnosti jedan je najljepših tekstova u cijeloj knjizi. Naime, galantnost se u negdašnjem društvu odnosila na opho-

đenje muškarca prema ženi. Pod njom se podrazumijvalo ne samo obzir glede krhkosti ženskoga spola, nego ponajprije odavanje priznanja ženstvenosti. Galantnost polazi od toga da je žena kao takva ugodna te joj se odaje priznanje i posebno poštovanje. U tom smislu galantan muškarac ne zaskače ženu, obvezuje se zavoditi ženu na njezin način te slijedeći njezina pravila: udvara joj se onako kako se ona želi da joj se udvara. Zapravo, kod galantnoga muškarca, nastavlja Finkielkraut, ne radi se samo o udvaranju, nego o zavodjenju. Zato je galantnost više ozračje negoli djelovanje, više dogovaranje negoli osvajanje, više bezinteresna igra negoli interesno ophođenje, igranje uloga, predstavljanje, neprimjetna verbalna nježnost (sic!), mala ceremonija kojom se predaje bez krajnjega plana, jednostavno zbog užitka. (str. 59s.) Da, Finkielkraut je u pravu. Ali, nije li feminizam današnjega doba sve topioništio, sve to proglasilo muškim šovinizmom, patrijarhalizmom, nasiljem primitivne spolne diferencijacije, stereotipom uloga itd., u skladu s već poznatim feminističkim tezama? Ne daj Bože da se o ženi govori kao o »lijepom spolu«, ona je samo »drugi spol« (Bouvoir, str. 64.). Ipak, usprkos tim feminističkim papagajskim brbljarijama, mišljenja sam da je Finkielkraut potpuno u pravu. Trebalo bi ponovno oživjeti galantnost ne samo muškarca, nego cjelokupne kulture. No, kako ćemo vidjeti, galantnost podrazumijeva kulturu »aidosa«, stidljivosti i poštovanja. Tamo gdje je »aidos« nestao, nema ni poštovanja prema bilo čemu, a kamoli prema ženi.

3. U drugom poglavlju Finkielkraut tumači nastanak ideje nacionalnosti u 19. stoljeću. Ona je prije svega »kćerka jednakosti«. (str. 86.) No, jednakost nije bila dovoljna za nastanak ideje nacije. Štoviše, jednakost, lišena povijesti, konkretne prošlosti i određenoga naroda, vodi u propast. Zato romantičari, uz ideju jednakosti, ali protiv racionalističkoga prosvjetiteljstva, ističu važnost pripadnosti određenom narodu: čovjek nije vladar smisla, smisao prolazi kroz njega; subjektivnost je drugotna, ona proizlazi iz izvorišta koje joj prethodi i transcendirira. (str. 89.) Nažalost, taj romantičarski nacionalizam, premda pozitivan u svojoj izvornosti, doveo je do nacionalizama i do ratova među narodima, o čemu svjedoče dva svjetska rata. Traumatizirana tim iskustvima, Europa se odlučila lišiti svoje vlastite povijesti te je ušla u doba postidentiteta (str. 98.), ili u ono što Roger Scruton naziva »oikofobijom«. (str. 104., 107.) Europa ne samo da je otkrila drugoga kao sebe, nego je otkrila sebe kao drugoga. (str. 111.) A to znači da ne postoji više nikakav čvrst identitet Europe, ona je drugotna samoj sebi, u stalno fluktuaciji. Više se ne smije govoriti o francuskoj kulturi, identitetu, ukorijenjenosti u prošlosti itd. Sve ostale kulture imaju pravo biti ponosne na svoje. Dakle, sve ono što je izvanjsko opravdano je, a ono nutarnje, francusko, problematično je: »Ono što razlikuje nutarnje od izvanjskoga *dekonstruirano* je... A ono što je izvanjsko u nutarnjemu to je *pozdravljeno*. (str. 113.) To se sve očituje posebice u školstvu. Finkielkraut pri-

mječuje da današnji učenici nisu samo slabo poučljivi, s obzirom na recepciju školskoga sadržaja, nego danas vlada brutalnost načelne nerecepcije spram tih istih sadržaja: »To više nije apatija, nego agresivnost.« (str. 120.)

4. U trećem poglavlju francuski filozof navodi Claudea Lévi-Straussa, inače ljubimca postmodernista i ljevičara. Svi se uglavnom pozivaju na njegovo čuveno predavanje »Rasa i povijest« iz 1952. godine, u kojemu je Lévi-Strauss kritizirao sve rasne teorije, odnosno one teorije koje jednu rasu proglašavaju superiornijom nad drugom te joj daju za pravo da druge izrabljuje i uništava. Dvadeset godina kasnije isti Lévi-Strauss piše drugo djelo, »Rasa i kultura«, koje je dakako danas potpuno zapostavljeno. U tom djelu francuski etnolog ponovno kritizira rasizam, ali upozorava da se ne smije rasizmom, totalitarizmom, odmah proglasiti onaj »stav individua ili skupina, gdje ih njihova vjernost određenim vrjednotama čini potpuno ili djelomice strancima vrjednotama drugih«. (str. 131.) Rasizam se, dakle, ne smije pobrkati s onim što pripada samo meni. Kapitalizam upravo tomu teži, da svi budu zamjenjivi, a mi pak imamo pravo da po svojim vrjednotama budemo nezamjenjivi. S razlogom Lévi-Strauss piše: »Relativna nepriopćivost ne daje nam pravo da tlačimo i uništavamo vrjednote koje odbacujemo ili njihove predstavnike. Ako se ta nepriopćivost drži u granicama, ona u sebi nema ništa problematičnoga. Ona kao takva može predstavljati uvjet mogućnosti da se sačuvaju sustavi

vrjednota svake duhovne obitelji i svake zajednice, daone u svojim vlastitim temeljima pronađu nužnasredstva za svoju vlastitu obnovu.« (str. 132.) Ili Finkielkraut: »Ako ništa ne ostaje, tada nije moguć nikakav početak.« (isto) Nakon iskustava totalitarizama i ideologija, mirna savjest doduše više nije moguća, ali i ova pretjerana griznja savjesti Europe ima svojih granica, tvrdi naš autor. (str. 134.)

5. Peto poglavlje tematizira neke vidove današnje kulture. Posebno su zanimljiva promišljanja o usporedbi knjige i internetskoga ekrana. Dok knjiga predstavlja stvar, objekt, koji je nesvediv u svojoj drugotnosti, uvodi nas u svijet prošloga, ekran fluktuiru u svojoj neobjektnosti, njime vladamo, ne predstavlja nam nikakav izazov, i uvijek donosi samo sadašnjost. (str. 139s.) Knjiga pak prekida kontakt sa sadašnjošću, rekli bismo, s tiranijom sadašnjosti ili »etnocentrizmom sadašnjosti«, kako veli naš pisac. (str. 145.) Nadovezujući se na Finkielkrauta, mogli bismo reći da osobe koje su stalno na mobitelu, na računalu (a oni su danas tako đavolski zavodljivo dizajnirani da jednostavno ne možeš bez njih!!!), podređeni su sadašnjosti: »Ono što se s ponosom naziva otvaranje životu, nije ništa drugo doli zatvaranje sadašnjosti u nju samu.« (str. 146.) U tom kontekstu naš pisac navodi prelijepu misli Davidea Humea o »civiliziranoj monarhiji« u kojoj-spram republike, gdje je sve podređeno korisnosti, postoji vrijeme i prostor da se jedni drugima sviđamo »svojim duhom, susretljivošću i ljubaznošću«.

(str. 149.) Također je zanimljivo, tvrdi francuski filozof, kako su prijašnje poduzetničke elite nastojale barem na neki način imati kontakt s klasicima, s kulturom, s duhom, barem su to sve cijenili, a današnja elita to s prijezirom promatra. (str. 153.)

Ništa bolja nije ni situacija u intelektualalaca. To je vrlo važno promišljanje, također i s obzirom na Hrvatsku. Naime, i sami intelektualci, kulturnjaci, koji se profesionalno bave kulturom, kad stvari postanu ozbiljne, kad je u »igri inteligibilnost svijeta«, e tada se ti isti intelektualci radije okreću ekonomiji, etnologiji, sociologiji, povijesti mentaliteta, i sami se dakle odnose s prijezirom prema humanističkim znanostima. (str. 154.)

Osim toga, danas svime vlada javno mnijenje, tiranija javnoga mnijenja i većine. To se tiče i samoga jezika (sic! Nije li to tako i u Hrvatskoj?), gdje većina propisuje normu (str. 154s.) i gdje je u javnom govoru prisutna sve veća vulgarnost. Naime, sve je puno »shita« i »fucka«. Takav govor se može razumjeti kao posljedica današnjega doba koje ne želi više ništa predstavljati, svako predstavljanje nekih ideja proglašava opasnom ideologijom. Želi se pak donijeti »gola stvarnost«, »neposredna stvarnost«, bezidejnost protiv kulturalnih i drugih licemjerja. (str. 159s.)

Nadalje, moderni, danas tako popularni antirasizam očituje se u tom da se prema svemu odnosi s prijezirom, samo ne prema boji kože. (str. 164.) Ako imaš boju kožu, e tada si već samim time za-

nimljiv i prihvaćen. Finkielkraut navodi francuski film »Nedodirljivi«, kojega je i pisac ovih redaka pogledao čim je došao u kina. Moj je prvi dojam bio da je film bezvezan, stereotipan, glupast. Nisam se mogao načuditi kako je moguće da su ga Francuzi prihvatiti s oduševljenjem. U tom smislu mi je drago da se i Finkielkraut također obrušio na taj bezvezan film, koji je zanimljiv samo zato što jedan od glumaca ima crnu boju kože, ili kako veli naš autor: »U tim se filmovima ne slavi osobnost, nego porijeklo, ne slave se individue, nego primjerci.« (str. 165.)

6. U šestom poglavlju Finkielkraut nastavlja promišljati »etnocentrizam sadašnjosti«. Teza glasi: »U demokratsko doba svi su autoriteti sumnjivi, samo ne autoriteti javnoga mnijenja.« (str. 181.) Sve se postavlja u pitanje, samo ne društvena moć, moć javnoga mnijenja. Naš je autor mišljenja, pozivajući se na Tocquevillea, da nikad tako javno mnijenje nije bilo moćno kao danas. Naime, nekoć je javno mnijenje bilo hijerarhizirano, predstavljale su ga određene hijerarhije (država, Crkva), ono se, dakle, uvijek shvaćalo kao izričaj manjine. A kod današnjega javnoga mnijenja posve je drukčije. Ono se shvaća kao nešto što »svi tako misle«. To »svi tako misle« jest ono što nas pritišće, posebice kad mediji, kao u Hrvatskoj, neprestance bombardiraju tim »svi tako misle«. Odatle postaje prevažno da se ponovno vratimo knjigama, klasicima, prošlosti; da se oslobodimo tiranije sadašnjosti i prisile javnoga mnijenja, a napose njegovih »opinion makera«.

U tom kontekstu francuski filozof navodi da današnjoj kulturi nedostaje »aidos«, stidljivost, a to znači svijest o veličini, uzvišenosti određene stvarnosti koja izaziva u nama štovanje i poštovanje. Drugim riječima, živimo u bestidnom vremenu. (str. 192ss.) To je opet vidljivo u školstvu: učenici nemaju nikakva poštovanja prema učiteljima, ne postoji nikakva svijest o hijerarhizaciji (treba nadopuniti našega pisca da i sami učitelji tomu doprinose svojim odijevanjem, ponašanjem), kad profesor na fakultetu dolazi u predavaonicu nitko više ne ustaje, roditelji ne očekuju više da im učitelji odgajaju djecu, nego da ih pravdaju; učenici se ponašaju kao suvereni subjekti koji više ne trebaju učiti i rasti; njih ne trebaju odgajati, nego zabavljati; ideološki kult drugotnosti itd. (str. 206.). Jednom riječju, bestidnost nad bestidnostima... Ili, kako to sjajno poentira Finkielkraut: »Iščeznuće *aidosa* i golema invazija tijela. *Aidos* nestaje, a tijela se opuštaju.« (str. 196.) To smo već pokazali u prikazu knjige Alaina Badioua o kazalištu, kad on također kritizira tu invaziju tijela, agresivnost neposrednosti, bezidejnosti, a time vrhunske banalnosti. Finkielkraut: »Fašizam ne će proći, ali se uspostavlja bezobrazluk.« (str. 206.) K tomu, Finkielkraut genijalno upozorava da je kulturu »aidosa« nadomjestila kultura »pridea«. Svi su ponosni na sebe, svi ponosno žele biti jednaki drugima, nitko ne želi više biti ranjiv, baš je onako kako veli Philipp Muray, živimo u »vremenu ponosa«. (str. 209., 211.)

Upravo s tom genijalnom mišlju o našem dobu, kao »dobu *pridea*«, ponosa, privodimo kraju ovo razmatranje. Ako išta živcira pisca ovoga teksta, to je taj »pride«. Danas sve pršti od ponosa, svi samo ponosno govore o sebi i kazuju sebe, a svi se time samo vrte oko svojega ega. Zato je tako važna ova misao o stidu, sramežljivosti (lat. *pudicitia*), koja je nekoć bila važna krjepost u antičkih filozofa, crkvenih otaca, Tome Akvinskoga ili modernih teologa (Karl Rahner).

Na koncu možemo samo konstatirati da je knjiga Alaina Finkielkrauta izvrsna analiza današnjega vremena, zapravo na tragu mnogih drugih mislilaca koji ne misle politički korektno, primjerice Llose i Badioua, koje smo prikazali u ovomu časopisu. Ona pogađa također i bit problema današnje hrvatske (ne) kulture i zato ju je potrebno što hitnije prevesti na hrvatski jezik.

Završit ćemo s rečenicom poznatoga francuskog biskupa i teologa Bossueta, koju donosi sam Finkielkraut, a ona glasi: »Nebo se smije onim molitvama koje mu upravljamo da nas oslobodi od zala, čije uzroke i dalje nastavljamo željeti.« (str. 214.) Ta rečenica savršeno sažima današnju kulturu. Svi se bunimo i ljutimo zbog nasilja, nereda, kaosa, banalnosti, bijede današnje kulture, a zapravo i dalje ustrajemo u uzrocima svih tih pojava. Neke važne uzroke Finkielkraut je sjajno analizirao u ovoj knjizi. Ti su uzroci i nama kršćanima upozorenje. Štoviše, njima treba reći odlučno ne.

Ivica Raguč